

УДК 81'373.1.74:81'255.4

Ткачик О. В.,
кандидат філологічних наук,
Ляпіна О. В.,
студентка,
Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут”

ПРАГМАТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ-КОЛОРОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ

Під час роботи з фразеологічними одиницями виникає необхідність прагматичної адаптації перекладу для того, щоб забезпечити однаковий вплив на читача в тексті оригіналу та перекладу. Під час перекладу художнього твору його зміст передається іншомовному читачу разом з прагматичними особливостями, тобто відбувається прагматична адаптація тексту його редагування. Прагматична адаптація найчастіше виявляється в перекладі авторських okazionalizmів, реалій та фразеологічних одиниць.

Окрім цього, перекладач постійно стикається зі стилістичними проблемами. Йдеться про випадки, коли використовуються спеціальні засоби для того, щоб зробити текст цікавим і яскравим, здійснити значний емоційний вплив на читача. Цієї мети можна досягти, вживаючи стилістичні прийоми, а також, поєднуючи фрази чи речення особливим чином. На лексичному рівні у художній літературі присутні слова, які мають переносне значення і стають основою тропів, а також емоційно забарвлені слова, прислів'я, приказки та фразеологічні одиниці.

Дослідження особливостей перекладу фразеологічних одиниць слід почати з визначення самих фразеологічних одиниць. На думку А. В. Куніна, фразеологічні одиниці – це стійкі поєднання лексем з повністю або частково переосмисленим значенням [6, 20]. Найбільш загальними ознаками фразеологічної одиниці називають “мовну стійкість, семантичну цілісність і нарізно оформленість” [1, 12].

Фразеологічні одиниці заповнюють певну частину лексичної системи мови. Адже без них неможливо виразити всі пізнані людиною сторони дійсності і в багатьох випадках фразеологізми є єдиними позначеннями предметів, властивостей, процесів, станів та ситуацій.

Багато авторів беруть за основу своєї класифікації фразеологічних одиниць такі критерії, як неподільність компонентів фразеологізму, а також мотивування їх значення та метафоричність. В залежності від цих аспектів вони поділяються на фразеологічні зрощення (ідіоми), фразеологічні єдності (метафоричні одиниці), фразеологічні сполучення і фразеологічні вирази [2, 254; 4, 256; 5, 448].

Поняття кольору існує у культурі будь-якої нації, воно несе важливу соціокультурну інформацію, накопичену етносом за багато століть його існування. Колір – це один із ключових концептів загальної культури людства, який є одним з багатьох засобів відображення світу. У ході культурного розвитку народів кольори

набули символічного значення. Символіка кольору спирається на різні асоціації людини, особливості її мислення, основою яких є повсякденний досвід.

Перекладаючи художній твір, де використані словосполучення з колірним компонентом, треба враховувати їх символічне значення, адже воно у кожній культурі різне. У будь-якому разі перекладач повинен зробити адекватний переклад вислову. Потрібно пам'ятати, що сталі вирази з колірним компонентом потребують особливої уваги, адже вони вважаються культурними реаліями.

Переклад фразеологічних одиниць пов'язаний із значними труднощами, тому для перекладача особливо важливо добре знати основні фразеологічні відповідники, їх стильову приналежність та сферу використання. Помилки при перекладі фразеологічних одиниць виникають тоді, коли перекладач не може розпізнати фразеологічну одиницю і намагається перекласти її, як вільне сполучення слів. Дійсно, можна відмітити, що фразеологізми мають спільність зі словосполученнями. Ця спільність у першу чергу виявляється в тому, що і фразеологізм і словосполучення – роздільно оформлені одиниці. Але якщо вільні словосполучення щоразу будуються в процесі мовлення за відповідними законами граматики, то фразеологічні одиниці відтворюються як готові, цілісні одиниці автоматично. Значення звичайних синтаксичних одиниць з'являється у процесі спілкування, волею мовця, згідно з правилами семантичної поєднаності слів і словосполучень.

Особливу увагу способам перекладу фразеологічних одиниць приділяли такі науковці, як С. Д. Влахов [3, 340], В. Н. Комісаров [4, 256], І. В. Корунець [5, 448], О. В. Кунін [6, 139].

Вважається, що можливість досягнення повноцінного перекладу фразеологічної одиниці залежить в основному від співвідношення між одиницями вихідної мови та мови перекладу. Існують такі варіанти співвідношень: фразеологічна одиниця має точний, не залежний від контексту переклад; фразеологізм можна передати у мові перекладу тим чи іншим відповідником, але з деякими відхиленнями від повноцінного перекладу; та фразеологізм зовсім не має ні еквівалентів, ні аналогів.

Дещо спрощуючи цей розподіл можна сказати, що фразеологізм можна перекласти або фразеологізмом (фразеологічний переклад), або іншими способами (за відсутністю фразеологічних еквівалентів чи аналогів), тобто нефразеологічним перекладом. Між ними існує безліч проміжних способів перекладу, в залежності від певних характеристик, ознак та видів фразеологічних одиниць, а також від стилю тексту, колориту мови та авторства. Ці додаткові аспекти повніше розкривають проблему перекладу фразеологічних одиниць та полегшують вибір прийому для їх адекватної інтерпретації.

Розглянемо **фразеологічний переклад**. Він передбачає використання у тексті перекладу стійких одиниць різного ступеня близькості між одиницею мови оригіналу та перекладу, а саме від повного еквіваленту до приблизного фразеологічного відповідника.

Для того, щоб говорити далі про цей спосіб перекладу, дамо визначення фразеологічного еквівалента. **Фразеологічний еквівалент** – це фразеологізм, який за всіма показниками рівноцінний лексичній одиниці мови оригіналу. Як правило, незалежно від контексту, він повинен мати ті ж денотативні та конотативні значення, тобто між одиницями оригіналу та перекладу не має бути розбіжностей у компонентному складі, вони повинні мати однакові лексико-граматичні показники: сполучуваність, приналежність до однієї граматичної категорії, стилістичну вживаність.

Мова йде про повну, або абсолютну еквівалентність. Все це – вже існуючі одиниці, робота з якими зводиться до їх виявлення у мові перекладу. Вирішальну роль у цій роботі відіграє володіння перекладача обома мовами та словниками.

Неповним (частковим) фразеологічним еквівалентом називають таку одиницю мови перекладу, яка є еквівалентом, у співвідношенні з багатозначною одиницею мови оригіналу, але не у всіх значеннях. Часткових еквівалентів відносно небагато, адже багатозначність не властива фразеології, натомість значно частіше у мові зустрічається відносний фразеологічний еквівалент.

Відносний фразеологічний еквівалент (фразеологічний аналог) відрізняється від лексичної одиниці мови оригіналу лише певним показником, наприклад: іншими, часто синонімічними компонентами, незначними змінами форми, зміною синтаксичної будови, тощо. В усьому іншому він є повною відповідністю фразеологічної одиниці оригіналу, а “відносність” еквіваленту приховується контекстом. Образи двох аналогів можуть не співпадати, але це не значить, що переклад шляхом використання фразеологічного аналогу, буде неадекватним. Варто відмітити, що ступінь яскравості образу – один із головних аспектів під час вибору способу перекладу між аналогом та калькою.

До фразеологічних можна умовно віднести **індивідуальні еквіваленти**. Досить часто перекладачу потрібно використовувати під час роботи індивідуальні еквіваленти. Не знаходячи у мові перекладу повного чи часткового відповідника, перекладач змушений вдаватися до створення нових слів, словосполучень та синтаксичних структур, створювати оригінальний вираз, який чимось нагадує фразеологізм цільової мови і максимально передає всі відтінки конотативного значення, який дуже схожий на лексичну одиницю оригіналу). Якщо такий варіант читач сприйме, значить перекладач досить вдало зміг передати стиль і зміст одиниці оригіналу. Перекладач вигадує їх у ході своєї роботи, і досить рідко цей переклад закріплюється в мові.

Існує також **нефразеологічний переклад**, яким користуються у тих випадках, коли не знаходиться ні фразеологічний еквівалент, ні аналог. Такий переклад важко назвати повноцінним, адже у мові перекладу вже не буде такої образності, експресивності, відтінків значення. Тому, частіш за все, перекладачі звертаються до цього перекладу у крайніх випадках. До нефразеологічного перекладу відносять: калькування, описовий переклад.

Зазвичай, **калькування**, чи дослівний переклад, обирають у тих випадках, коли іншими прийомами неможливо передати семантико-стилістичне та

експресивно-емоційне значення, та потрібно показати образну основу. Калькування можливе тільки тоді, коли виключно дослівний переклад може донести до читача зміст усього фразеологізму.

Описовий переклад не є просто перекладом, а саме поясненням фразеологічної одиниці. Це може бути пояснення, опис, тлумачення, а саме всі засоби, які у максимально короткій формі можуть передати зміст лексичної одиниці, та у найбільш виразній фразеологічній формі.

Отже, розглянувши різні способи перекладу фразеологічних одиниць, можна стверджувати, що різні вчені розглядають пов'язані з даною темою проблеми по-різному. Та, потрібно пам'ятати, що найважливішу роль у процесі роботи над інтерпретацією фразеологічних одиниць має перекладач. Він повинен відчувати на собі стилістичне та емоційне забарвлення тексту оригіналу, стати частинкою культури мови оригіналу.

Для того, щоб краще зрозуміти принцип перекладу індивідуальним еквівалентом розглянемо уривок з твору Емілі Бронте: *"Isud more likker look forth" horse,' hereplied. "It 'ud be to more sense. Bud I can look for norther horse nur man of a neeghtloike this – as black as t' chimbley! und Heathcliff's noan t' chap to coom at my whistle – happen he'll be less hard o' hearing wi' ye!"*. Він був перекладений наступним чином: *"Я б кра' коняку пошукав, – відповів він. – Мо' більше було б із того пожитку. Та отакої ночі, як зарані коня, ні чоловіка не найдеш – чорно, як у чорта у вусі!"*. Переклавши фразеологізм *"as black as chimney"*, як *"чорно, як у чорта у вусі"*, автор українського варіанту врахував усі стилістичні та прагматичні особливості тексту. Персонаж твору – неосвічений конюх, який має специфічну вимову та лексику. Усі ці особливості були збережені та майстерно відображені в українському варіанті. Окрім цього, перекладач залишив колірний компонент в українському варіанті. В українській мові існують фразеологічний аналог цьому виразу, який виглядає як *"темно, хоч в око стрель"* або *"темно, хоч око виколи"*, але автор вирішив передати унікальність фрази, яка існує в оригіналі.

Проаналізувавши художні твори, які перекладались шляхом віднаходження індивідуального еквіваленту, можна зробити висновок, що досить часто перекладачам вдається адекватно інтерпретувати лексичні одиниці і одночасно врахувати всі прагматичні та стилістичні особливості художнього твору.

Окрім індивідуальних еквівалентів, перекладачі також користуються повними, частковими еквівалентами та фразеологічними аналогами, які широко використовуються в мові та зафіксовані у словниках. Тому, зазвичай, у випадку виникнення труднощів під час роботи можна звернутись до лексикографічних джерел та знайти значення певної фразеологічної одиниці.

У художніх творах автори використовують загальноновживані фразеологізми для того, щоб забарвити мову та зробити її більш цікавою та легкою. Оскар Уайльд не раз звертається у своєму романі до їх використання. Найчастіше такі фразеологічні одиниці у творі *"Портрет Доріана Грея"* використовуються для опису емоцій та зовнішності людини. Звернемося до уривку з роману:

“How dreadful!” cried Lord Henry. “I can stand brute force, but brute reason is quite unbearable. There is something unfair about its use. It is hitting below the intellect”.

*“I do not understand you”, said Sir Thomas, **growing rather red**.*

Що в українському варіанті виглядає наступним чином:

– Це чистий жах! – скрикнув лорд Генрі. – Я можу пристати на грубу силу, але груба, практична розсудливість – річ нестерпна. Просто непорядно керуватися нею у житті. Це наче підступний удар по інтелектові.

– Я не розумію вас, – сказав сер Томас, **заходячись краскою**.

Тут перекладач врахував прагматичні особливості сприйняття колоронімів та використав загальновідомий фразеологізм, який є фразеологічним аналогом. Фразеологізм-колоронім був переданий в українському варіанті аналогом, у який не входить компонент, що позначає колір. Варто зазначити, що автор перекладу повністю зберіг емоційне забарвлення у відповідному уривку.

Ще одним прикладом використання загальноновживаних фразеологізмів є наступний уривок з твору: *The girl **grew white**, and trembled. She clenched her hands together, and her voice seemed to catch in her throat. “You are not serious, Dorian?” she murmured. “You are acting”.* Він був перекладений наступним чином: **Сполотнівши** дівчина вся затряслась дрібним дрожем. Вона стиснула руки і насили пробелькотіла, немовби слова застрягали їй у горлі:

– Ви ж це не серйозно, Доріане? Ви так наче граєте...

Фразеологічна одиниця мови перекладу не має в складі колороніма, але реципієнт може легко здогадатися, що шкіра героїні стала білою, тобто зміст був переданий. З точки зору прагматичних особливостей, можна стверджувати, що перекладач використав загальновідомий український фразеологізм, який повністю відтворює семантику фразеологічної одиниці в мові оригіналу, тому він з легкістю сприймається україномовним читачем.

В уривку *“It is never too late, Dorian. Let us kneel down and try if we cannot remember a prayer. Isn’t there a verse somewhere, “Though your sins be as scarlet, yet I will make them as white as snow”?”*, який переклали як *“Покайтесь ніколи не запізно, Доріане. Станьмо на коліна і спробуймо пригадати хоч якусь молитву. Хіба ж не сказано десь у Святому Письмі: “Хоч би гріхи ваші були як кров, я зроблю їх білими як сніг”?..”*, використана загальноновживана фразеологічна одиниця *“as white as snow”*, яка була виражена у мові перекладу фразеологічним еквівалентом *білий як сніг*. У цьому фразеологічному еквіваленті збережені всі характеристики фразеологізму-оригіналу, а саме: образність, семантика, лексичне наповнення, синтаксична структура, тощо.

У творі *“Портрет Доріана Грея”* автор також використовує певні поняття, які існують в англійській мові, та не мають повного еквівалента в українській. У кожному з випадків використання цих понять перекладач користується різними способами перекладу.

Отже, розглянемо наступний уривок: *Then he took down the Blue Book from one of the shelves, and began to turn over the leaves. “Alan Campbell, 152, Hertford Street, Mayfair”. Yes; that was the man he wanted.* – Тоді взяв з полицки Синю

книгу і почав гортати. “Алан Кемпбел. Мейфер, Гертфорд-стріт, 152”. Так, це саме та людина, що йому потрібна. Тут перекладач використав калькування, яке не можна назвати виправданим. Без фразеологічного словника середньостатистичний читач не зрозуміє, що “Синя книга” – це довідник, який містить прізвища осіб, що займають державні посади. Тому, можливо, у цьому випадку було б доцільніше перекласти цю фразеологічну одиницю шляхом описового перекладу. На основі цього прикладу можна зробити висновок, що збереження колірною компоненту не завжди позитивно впливає на кінцевий результат роботи над текстом оригіналу.

Звернемося ще до одного уривку з роману О. Уайльда “Портрет Доріана Грея”: *The old Jew stood grinning at the doorway of the dusty green room, making elaborate speeches about us both, while Westwood looked at each other like children. Старий єврей, осміхаючись, стовбичив на порозі запорошеної акторської кімнати і просторікував перед нами, а ми обоє собі дивились одне на одного, мов діти.*

Автор перекладу інтерпретував фразеологічну одиницю “green room” шляхом використання описового перекладу. З точки зору передачі змісту це був правильний вибір, адже у варіанті мови перекладу “зелена кімната” (переклад шляхом використання калькування) несли б не правильне або неповне семантичне значення. Тому, ще раз переконуємося, що переклад зі збереженням всіх лексичних одиниць, зокрема колоронімів, далеко не завжди доцільний. Перекладач завжди повинен пам’ятати, що його найголовніше завдання – адекватно передати зміст оригінального тексту.

У ході дослідження були виділені та проаналізовані фразеологічні та нефразеологічні способи перекладу. Фразеологічні одиниці можуть перекладатися такими фразеологічними способами перекладу, як повним та частковим фразеологічним еквівалентом, фразеологічним аналогом, індивідуальним еквівалентом та нефразеологічними: лексичним перекладом, калькуванням та описовим перекладом. З точки зору стилістики найкращим варіантом перекладу, звичайно, є шляхом віднаходження фразеологічного еквівалента та аналога, адже вони мають найближче до оригіналу стилістичне та емоційне забарвлення. Та досить часто перекладач зустрічається з ситуацією, коли фразеологічного перекладу віднайти не вдається. У цьому випадку, в залежності від здібностей перекладача та фразеологічної одиниці оригіналу, обирається інший спосіб перекладу. Коли перекладач вдало інтерпретує фразеологічну одиницю, а саме зберігає фразеологічну форму, стилістичне забарвлення, тощо, авторський фразеологізм, перекладений шляхом знаходження індивідуального еквівалента, може стати частинкою загальноновживаної лексики та відтворюватись із покоління у покоління. Слід зазначити, що інтерпретація, шляхом використання нефразеологічних способів перекладу, іноді також доцільна та не завжди вважається гіршим прийомом. Адже не всі поняття та реалії, що існують у мові оригіналу, є у мові перекладу. Тому, для того, щоб без втрат донести зміст

оригінального тексту, перекладачу потрібно використати описовий переклад чи калькування.

Отже, можна виділити такі труднощі перекладу колоронімів, які входять до складу фразеологічних одиниць: існування символічного значення у мові перекладу (символізм повинен бути збережений у варіанті перекладу за допомогою лексеми, що містить компонент кольору, з тотожним значенням); відтінки одного кольору (у цьому випадку можна запропонувати різноманітні варіанти перекладу); наявність або відсутність стійких виразів (фразеологізм перекладається або фразеологізмом, або відповідним за значенням та стилістичним забарвленням словосполученням).

Маючи справу з фразеологічними одиницями, перекладач повинен не тільки володіти обома мовами, але й вміти аналізувати стилістичні та культурно-історичні аспекти вихідного тексту у порівнянні з можливостями мови перекладу. При відсутності безпосередніх відповідників вихідний фразеологізм можна перекласти шляхом пошуку аналогічної фразеологічної одиниці, яка має спільне значення з вихідним. При цьому слід пам'ятати про те, що часто схожі за значенням, але різні за формою фразеологічні одиниці у різних мовах мають різне емоційно-асоціативне забарвлення і не завжди взаємозамінні. У багатьох випадках колоронім, який є компонентом фразеологічної одиниці мови оригіналу, опускається. До того ж, далеко не всі аналоги в українській мові мають схожу синтаксичну, образну форму та лексичне наповнення, та це зовсім не означає, що зміст, який хотів донести автор оригінального твору, інтерпретований невірно.

Література

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд. – Л. : Просвещение, 1973. – 301 с.
2. Виноградов В. В. Лексикология и лексикография / В. В. Виноградов. – М. : Высшая школа, 1977. – 254 с.
3. Влахов С. Д. Непереводимое в переводе / С. Д. Влахов. – М. : Международные отношения, 1980. – 340 с.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода : лингвистические аспекты : [учебн. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / В. Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с.
5. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу : аспектний переклад : [підручник] / І. В. Корунець. – В. : Нова Книга, 2001. – 448 с.
6. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – М. : Высшая школа, 1986. – 139 с.

Ілюстративні джерела

1. Бронте Е. Буремний перевал / Е. Бронте // Країна Мрій, 2009. – 183 с.
2. Вайльд О. Портрет Доріана Грея / О. Вайльд ; [пер. з англ. та прим. Р. Доценка]. – К. : Школа, 2003. – 239 с.
3. Bronte E. Wuthering Heights [Electronic resource] / E. Bronte. – Mode of access : <http://brontesisters.ru>.
4. Wilde O. The Picture of Dorian Gray / O. Wilde. – М. : Progress Publ., 1993. – 235 p.

Лексикографічні джерела

1. Англо-український фразеологічний словник / [уклад. К. Т. Баранцев]. – 3-тє вид., стер. – К. : Т-во "Знання", КОО, 2006. – 1056 с.

Анотація

Розкривається поняття “фразеологічна одиниця”, розглядаються її види та способи перекладу українською мовою. Обґрунтовується ідея, що який би спосіб перекладу не обрав перекладач, потрібно пам'ятати, що працюючи над перекладом художнього твору, де використані колороніми, треба враховувати символічне значення кольорів, адже воно не в усіх культурах є однаковим. У будь-якому разі перекладач мусить адекватно передати зміст вислову.

Ключові слова: прагматико-стилістичні особливості перекладу, фразеологізми, колірний компонент, художні твори.

Аннотация

Раскрывается понятие “фразеологической единицы”, рассматриваются её виды и способы перевода на украинский язык. Обосновывается идея того, что какой бы способ перевода не выбрал специалист, следует помнить, что работая над фразеологическими единицами, нужно помнить о символическом значении цветов, ведь в каждой культуре оно разное. В любом случае, главная задача переводчика – адекватно передать содержание фразеологизма.

Ключевые слова: прагматико-стилистические особенности перевода, фразеологическая единица, цветокомпонент, художественные произведения.

Summary

This work concerns English phraseological units with the component of colors and their translation into Ukrainian. The definition of “phraseological unit” was given, the ways of translation of the phraseological units with the component of colors were determined; the psychological and cultural aspects of color perception were identified. It was defined that there may be differences in perception of the same color by different nations. Translators should pay attention to such peculiarity as well.

Keywords: pragmatic and stylistic peculiarities of translation, phraseological unit, component of color, bells lettres.